

ČIA SUSIEINA LIETUVA IR LATVIJA...

ADOMAS BUTRIMAS

Fragmentas iš ekspozicijos „Mažeikių kraštas: tarp kuršių, žiemgalių ir žemaičių“ katalogo (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011) įvado
Dešinėje – Gyvolių piliakalnis (Mažeikių r.)

Žalvarinių ir mėlyno stiklo karoliukų vėrinys. Pavirvytė, XI–XII a.

Mažeikių kraštas – tai žemės, kur susieina Lietuva su Latvija. Susieina ir išsiskiria. Čia į Ventą suteka Virvytė, Varduva, Dabikinė ir Vadakstis, keturios upės – į penktąją. O tų penkių pakrantėse gyventa kuršių, žiemgalių ir žemaičių. Čia likę jų kapinynai, senosios prekyvietės ir piliakalniai. Jau nuo ankstyvųjų viduramžių ši upė – Venta – buvo ryškus žemės ženklas: ji tris baltų gentis ir siejo, ir skyrė. Skyrė saugodama jų prekybos ir kariavimo būdo, jų papročių, mitologijos, religijos ir kalbos savitumą. Siejo, kai tos trys skirtingos gentys turtino viena kitą savastimi – etnine ir kultūrine – iki pat XIII amžiaus. Tą tūkstantmetį jų istoriją dabar atskleidžia archeologiniai šios žemės praeities paminklų tyrinėjimai.

Kraštas VIII–XI a. sėkmingai atlaikė vikingų veržimąsi (Apuo-

lės gynimas 854–855 m.), ilgai kariavo su Livonijos ir Vokiečių ordinais, ne visada taikingai sutarė ir su kaimynų lietuvių ar slavų gentimis.

Deja, XIII a. ši etniniais pagrindais gyvavusi savaiminga trijų baltų genčių istorija buvo nutraukta. Dar XII a. pabaigoje į Dauguvos žemupio pakrantes atsikėlęs Livonijos (kalavijuočių) ordinas jau kitą – XIII amžių – pažeidė Ventos saugotą žemių vientisumą, pakirto natūralią baltų kultūrų gyvybę. Kuršiams ir žiemgaliams šis amžius pasibaigė tragiškai – daug jų (ypač dabartinės Latvijos teritorijoje) žuvo, pateko į svetimųjų – Livonijos ordino – priespaudą arba buvo priversti emigruoti į žemaičių ir lietuvių kuriamą valstybę.

Žemaičiai, dar ilgai išlaikę savo etninį savitumą, tačiau atsidūrę tarp dviejų Vokiečių ordino – kryžiuočių ir kalavijuočių – atšakų, pradėjo įnirtingas ir alinančias dviejų šimtų metų nepriklausomybės kovas. Kad šios kovos buvo sėkmingos, yra didelis kuršių ir žiemgalių kariuomenių bei narsių jų karo vadų nuopelnas. Išvien kovota, tad laimėti Tervetės (1229, 1261), Saulės (1236), Durbės (1260), Lielvardės prie Dauguvos (1261) ir kiti mūšiai.

Kuršių, Žiemgalių ir Žemaičių žemės. Jan Jansson MAGNI DVKATVS / LITHVANIAE žemėlapyje (Amsterdamas, 1652–1658 m.)

Kuršių sukilimas po Durbės mūšio, didžiojo žiemgalių karo vado Nemeišio (*Nemeise*) vadovaujamas galingasis žiemgalių sukilimas prieš Livonijos ordiną 1279–1281 m. – tai tik svarbiausi bendros kovos įvykiai. O kur tie šimtai kautynių, pilių apgulčių ir sudeginimų?! Jie likę kaip istorijos *post scriptum*, kaip šmėkštelėję faktai, kaip užuominos probėgom Henriko Latvio ar Eiliuotojoje Livonijos kronikoje.

Šiai bendrai trijų baltų etnoso istorijai pažinti skirta ir naujoji – Mažeikių muziejaus ekspozicija. Išskirtinis šio muziejaus bruožas – ypač gausi archeologinė medžiaga, kurią per ilgus dešimtmečius sukauptė muziejuje dirbę arba jam talkinę archeologai – senkapių tyrinėtojai Vitas Valatka, Laimutė Valatkienė, Adelė Cholodinskienė, Ilona Vaškevičiūtė, Algirdas Varnas, Mažeikių krašto piliakalnių tyrinėtojai Vytautas Daugudis, Jonas Stankus ir Algis Merkevičius. Jų tyrinėti Dapšių, Daubarių, Jautakių, Renavo piliakalniai, kitų jau minėtų archeologų – kuršių, žiemgalių ir žemaičių kapinynai Zastaučiuose, Kukuiose, Pavirvytėje, Skėriuose, Kivyliuose, Mažeikių, Griežės ir kiti paminklai leido atsakyti į daugelį kuršių, žiemgalių ir šiaurinės žemaičių kultūrų raidos, jų tarpusavio sąveikos klausimų. Šią ekspoziciją praturtino Venspilio istorijos muziejaus (Latvi-

Kuščių, žiemgalių ir žemaičių teritorijos Peirre Duval *Les Roymaes Du Nort* žemėlapyje (Paryžius, 1677 m.)

ja) ir Žemaičių muziejaus „Alka“ Telšiuose atliktų kuršių ir žemaičių kapinynų tyrinėjimų medžiaga, leidžianti pažvelgti į daug platesnį šių kultūrų kontekstą ir teritoriniu, ir chronologiniu požiūriu.

Viršuje – įmoviniai ietigaliai: Pavirvytė, X–XIII a.; Zastaučiai, V–VI a.; Kukiai, V–VIII a.

Publikacijoje panaudotos iliustracijos iš CD „Mažeikių kraštas: tarp kuršių, žiemgalių ir žemaičių“ (Vilnius, 2011 m.)

Paukščio pavidalo kabutis. Pavirvytė, XII–XIII a.

Kandavos piliakalnis